

Ing. Lucia Haliaková
Národohospodárska fakulta
Ekonomická univerzita v Bratislave

Ing. Ctibor Pilch, PhD.
Národohospodárska fakulta
Ekonomická univerzita v Bratislave

K riadeniu úverového rizika v komerčnej banke¹

Potreba riadenia úverového rizika v komerčnej banke sa na Slovensku objavila hlavne po roku 1989, v čase transformačného procesu prechodu na trhovú ekonomiku. Toto obdobie bolo charakteristické nielen vznikom obchodných bánk, ale aj existenciou mnohých problémov. Objavovali sa problémy ako nedostatočná legislatíva, masívna privatizácia, čo v kombinácii so slabými skúsenosťami bankárov spôsobilo straty bánk. Výsledkom týchto udalostí bolo, že banky začali venovať väčšiu pozornosť sledovaniu a meraniu úverového rizika. Rozhodujúcim momentom však bola implementácia bankovej regulácie a jej zacielenie na kapitálovú primeranosť. Vývoj v oblasti sledovania rizík však neustal. V minulosti bolo cieľom risk manažmentu v banke znižovanie rizika. Novodobým trendom je však sledovanie úrovne rizika v kontexte so ziskovosťou.

Úverové riziko a jeho riadenie v podmienkach Slovenskej republiky upravuje Opatrenie Národnej banky Slovenska č.13/2010 o ďalších druhoch rizík, o podrobnostiach o systéme riadenia rizík banky a pobočky zahraničnej banky. Toto opatrenie ustanovuje banke povinnosť vytvoriť Stratégiu riadenia rizík ako základný dokument definujúci hlavné ciele a zásady používané bankou pri riadení rizík. Tento dokument je schvaľovaný a prehodnocovaný štatutárnym orgánom banky. Implementovaním Stratégie riadenia rizík je v banke poverený odbor riadenia rizík.²

Riadenie úverového rizika v komerčnej banke je proces pozostávajúci z niekoľkých krokov. Pre účely riadenia úverového rizika sa podľa Opatrenia NBS č.13/2010 v banke vykonávajú činnosti zamerané na:

¹ Príspevok vznikol v rámci riešeného projektu „Teoretické a praktické otázky ohodnocovania bánk a finančných inštitúcií v podmienkach Slovenska“. Evidenčné číslo projektu: 1/0648/12

² Opatrenie NBS z 31. augusta 2010 o ďalších druhoch rizík
FOR FIN, Odborný mesačník pre financie a investovanie,
Bratislava, Fin Star 2014, ISSN 1339-5416, Október/2014

- 1) Vysporiadanie obchodu, ktorými sa rozumejú:
 - a. náležitosti uzavretého obchodu a ich kontrola,
 - b. kontrola plnenia všetkých podmienok pri čerpaní peňažných prostriedkov,
 - c. samotné čerpanie úveru (prípadne finančné vysporiadanie iného obchodu ako je úver),
 - d. zaúčtovanie obchodu a následné vystavenie účtovných dokladov,
 - e. vypracovávanie a vedenie zmluvných dokumentov,
 - f. sledovanie dodržiavania zmluvných podmienok.³
- 2) Riadenie úverového rizika, ktorými sa rozumejú najmä:
 - a. schvaľovanie limitov pre obchody vystavené kreditnému riziku,
 - b. analýza bonity klienta (dlžníka),
 - c. schvaľovanie metód a postupov pre riadenie a zmierňovanie kreditného rizika,
 - d. zatried'ovanie a ocenenie majetku, záväzkov a zabezpečenia,
 - e. navrhovanie zdrojov krytia identifikovaného rizika a predpokladaných strát,
 - f. vymáhanie nesplácaných pohľadávok,
 - g. spracovanie a poskytovanie informácií o kreditnom riziku pre potreby riadenia a rozhodovania.⁴

Riadenie úverového rizika pomocou úverových limitov

Potreba vytvorenia určitej štruktúry limitov vyplýva z toho, že nie je v možnostiach banky rozhodovať o každom obchode individuálne. Preto vedenie banky stanovuje limity (niektoré si stanovuje sama, iné nariaďuje NBS), v rámci ktorých môžu zamestnanci obchodných útvarov rozhodovať. Tým banka deleguje rozhodovaciu právomoc na svojich zamestnancov bez toho, aby sa vystavovala neprimeranému riziku.⁵

Jednotlivé banky majú rozličné prístupy ku stanovovaniu limitov, avšak celkovo rozlišujeme:

³ Opatrenie NBS č. 13/2010, § 6, ods. (4), písm. a)

⁴ Opatrenie NBS č. 13/2010, § 6, ods. (4), písm. b)

⁵ PriceWaterhouseCoopers, 1994. *Úvod do řízení úvěrového rizika*, Praha : Management Press 1994. s. 67. ISBN 80-85603-49-7

- 1) Limity pre krajiny – kde riziko krajiny predstavuje možnosť, že zahraničný dlžník nespláti svoj záväzok skôr z „makro“ ako „mikro“ dôvodov.
- 2) Limity pre odvetvia – banka rozhoduje o prípustnej miere angažovanosti v jednotlivých odvetviach, pričom vychádza z poznatku, že niektoré odvetvia vykazujú dlhodobu nadpriemernú ziskovosť, pričom iné odvetvia nedosiahnu ani priemernú úroveň ziskovosti.
- 3) Limity pre klienta – banky zvažujú faktory ako kvalitu manažmentu klienta, jeho aktíva, finančnú silu a stabilitu, jeho perspektívy, či vzťah banky ku klientovi.
- 4) Limity hrubej a čistej angažovanosti – ktorých cieľom je zabezpečiť aspoň základný stupeň diverzifikácie bankových aktivít a zabrániť tak nadmernej koncentrácii úverového rizika.

Riadenie úverového rizika pomocou analýzy bonity klienta

Druhým dôležitým krokom v procese riadenia úverového rizika v banke je analýza bonity klienta. Banka pri hodnotení bonity klienta sleduje celkovú situáciu klienta. Komerčná banka však vykonáva pre retailového a neretailového klienta vždy inú analýzu.

Samotná analýza bonity firemného klienta pozostáva z *finančnej* a *nefinančnej* analýzy. Úlohou nefinančnej analýzy bonity klienta je odhaliť príležitosti a riziká, ktoré nie je možné zistiť z finančných výkazov daného klienta. Príležitosť vzniká, ak prostredie, v ktorom firma pôsobí vytvára potenciál vyšších ziskov a tým zvyšuje aj schopnosť firmy plniť si záväzky. Naopak, riziká sa objavujú v tom prípade, ak okolie firmy pôsobí negatívne na finančnú situáciu klienta a znižujú jeho schopnosť splácať úver. V rámci nefinančnej analýzy banka sleduje vonkajšie prostredie firmy (ekonomické, sociálne, demografické, politické prostredie a makroekonomická analýza) a vnútorné prostredie firmy (zhodnotenie právnej spôsobilosti klienta, preverenie majetkových pomerov a dôveryhodnosti klienta, hospodárska situácia a podnikateľský zámer – reálnosť jeho dosiahnutia)⁶.

Rozhodujúcim faktorom ktorý ovplyvní konečné rozhodnutie banky o poskytnutí alebo neposkytnutí je však finančná analýza bonity klienta. Jej úlohou je posúdiť finančnú situáciu klienta a zistiť tak, či je klient schopný splácať úver. Podkladom pre správne zhodnotenie finančnej situácie klienta je analýza súvahy, výkazu ziskov a strát, výkaz cash-

⁶ MAKÚCH, J. a kol. 1994. *Komerčné banky - bankové operácie, styk s bankou*. Bratislava : SOFA, 1994. s. 159. ISBN 80-85752-07-7

flow a poznámky k účtovnej závierke. Banka v procese analýzy finančnej situácie klienta vypočítava finančné ukazovatele daného klienta (ukazovatele likvidity, aktivity, zadlženosti, rentability, trhovej hodnoty podniku a i.). Hodnoty vypočítaných ukazovateľov samé o sebe nemajú veľkú vypovedaciu schopnosť, je potrebné ich porovnať s hodnotami dosahovanými za odvetvie, alebo s inými podnikmi. Komplexnejší pohľad na vypočítané hodnoty finančnej analýzy poskytuje trendová analýza, teda vývoj hodnôt ukazovateľov v čase. Podstatou výpočtu týchto ukazovateľov je porovnať klienta s ostatnými klientmi a predpovedať budúci hospodársky vývoj podniku.

Komplexným posúdením úverovej spôsobilosti klienta pred samotným vznikom úverového vzťahu pomáha banke diverzifikovať úverové riziko a tým vytvárať optimálne portfólio úverov.⁷

V prípade retailového klienta komerčné banky vykonávajú finančnú analýzu ako jednoduchý rozdiel celkových príjmov a výdavkov. Následne, použitím skóringovej karty banka zistí rating daného klienta a na základe neho priradí maximálnu úverovú angažovanosť voči klientovi a úrokovú sadzbu jeho úveru.

Schvaľovanie metód a postupov pre riadenie a zmiernovanie kreditného rizika

Ďalšou dôležitou súčasťou procesu riadenia úverového rizika v komerčnej banke je schvaľovanie takých metód a postupov, ktoré budú účinne riadiť a zmiernovať úverové riziko v banke. Na to, aby banka vedela efektívne riadiť riziko, ho musí vedieť najprv identifikovať a následne zmerať. Odborná literatúra⁸ definuje dva základné prístupy k riadeniu rizík. Sú to:

- 1) okamžité riadenie, resp. hedging. Tento prístup znamená, že v čase nákupu alebo predaja úverového inštrumentu zároveň nakupujeme alebo predávame aj riziko s ním spojené.
- 2) riadenie v dlhodobom horizonte, resp. projekcia. Prístup znamená, že banka sa snaží minimalizovať náklady na mimobilančné zabezpečovacie inštrumenty (t.j. swapy, forwardy). Podmienkou uplatnenia tejto metódy je dostatočná likvidita na trhu.

⁷ PRNO, I. 2000. *Bankovníctvo*. Bratislava : IRIS, 2000. s. 74. ISBN 80-89018-12-2

⁸ PAVELKA, F., BARDOVÁ, D., OPLTOVÁ, R., 2001. *Úvěrové obchody*. 1. vyd. Praha : Bankovní institut, 2001. s. 279. ISBN 80-7265-037-8

Banka pri výbere vhodnej metódy pre účely sledovania kreditného rizika zohľadňuje najmä:

- druh a podmienky obchodu,
- objem obchodu až do jeho splatenia,
- spôsob a výšku zabezpečenia obchodu až do jeho splatenia,
- ekonomickú situáciu dlžníka alebo zmluvnej strany až do splatenia obchodu.⁹

Banky a finančné inštitúcie sa snažia v praxi čo najpresnejšie zmerať úverové riziko a následne ho čo najlepšie riadiť. Na tieto účely sa v banke vyvíjajú úverové modely, ktorých úlohou je uľahčiť rozhodovanie o tom, ako vytvoriť portfólio pohľadávok a akú stratu tieto pohľadávky môžu priniesť. Pre kvantifikáciu úverového rizika používajú banky dva základné prístupy:

- 1) prístup označovaný ako „default-mode“, ktorého podstata spočíva v tvrdení, že na konci splatnosti úveru sa dlžník môže nachádzať buď v stave zlyhania alebo nezlyhania. Na tomto prístupe je založený model CreditRisk+ a model spoločnosti KMV.
- 2) Prístup označovaný ako „market-to-market“, ktorý je založený na myšlienke, že na konci rizikového horizontu sa bude dlžník nachádzať v ktoromkoľvek z n definovaných ratingových stupňov. Takto zadefinované úverové riziko vyplýva z možnosti prechodu dlžníka do nižších ratingových stupňov. Na tejto myšlienke je založený model CreditMetrics.

Zatried'ovanie a ocenenie majetku, záväzkov a zabezpečenia¹⁰

Súčasťou riadenia úverového rizika banky je zatried'ovanie a ocenenie majetku, záväzkov a zabezpečenia. Podľa opatrenia NBS č. 13/2004 sa pohľadávky zatried'ujú ako:

- 1) štandardné pohľadávky (s omeškaním platenia maximálne 30 dní),
- 2) štandardné pohľadávky s výhradou (s omeškaním platenia dlhšie ako 30 dní, ale nie viac ako 90 dní),
- 3) neštandardné pohľadávky (s omeškaním platenia dlhšie ako 90 dní, ale nie viac ako 180 dní),

⁹ Opatrenie NBS č.13/2010, § 12, ods. (4)

¹⁰ Opatrenie NBS č. 13/2004 § 12, ods. (6)

- 4) pochybné pohľadávky (s omeškaním platenia dlhšie ako 180 dní ale menej ako 360 dní),
- 5) stratové pohľadávky (s omeškaním platenia viac ako 360 dní).

Zatriedenie záväzkov definuje Opatrenie NBS č. 13/2010 ako:

- 1) štandardné záväzky,
- 2) štandardné záväzky s výhradou,
- 3) neštandardné záväzky,
- 4) pochybné záväzky,
- 5) stratové záväzky.

V prípade, že zlyhajú všetky bežné prostriedky, ktorými banka dosiahne splnenie záväzku zo strany dlžníka, banke ostáva posledná možnosť, a teda uspokojiť pohľadávku prostredníctvom určitej formy zabezpečovacieho prostriedku. Zabezpečenie úverového rizika je v opatrenie, ktorým sa banka chráni pred nepriaznivými dôsledkami, ktoré na ňu pôsobia pri úverových obchodoch. Účelom zabezpečenia úverového rizika je minimalizácia vzniku rizikových situácií a v plnom uspokojení pohľadávky banky aj v prípade, že dôjde k platobnej neschopnosti dlžníka.¹¹

Medzi klasické a najčastejšie používané formy zabezpečovacích inštrumentov zaradujeme **vecné a osobné zabezpečenie**. Ak sa dlžník klient stane insolventným, banka si uplatňuje nárok na náhradu nesplateného úveru a úrokov buď predajom majetku dlžníka (vecné zabezpečenie) alebo zárukou tretej strany (osobné zabezpečenie).¹²

Navrhovanie zdrojov krytia identifikovaného rizika a predpokladaných strát

Bankové podnikanie je charakteristické nízkym podielom vlastných zdrojov v pomere k celkovému objemu pasív, z čoho vyplývajú riziká. Týmto rizikám sú vystavení najmä akcionári, ktorých hlavným cieľom je maximalizácia zisku. Hlavným rizikom, ktoré akcionári znášajú je úverové riziko. Na existenciu úverového rizika sa kladie dôraz najmä pri vypočítavaní primeranosti vlastných zdrojov. Primeranosť vlastných zdrojov znamená, že banka musí dodržiavať určité pravidlá v oblasti minimálnej výšky kapitálu vzhľadom

¹¹ POLIDAR, V. 1992. *Management úverovýchobchodu*. Praha: EKOPRESS, s.r.o., 1992 s. 56-57. ISBN 80-861119-11-4

¹² DVOŘÁK, P. 2005. *Bankovníctví pro bankéře a klienty*. Praha: Linde Praha, a.s., 2005 s. 68. ISBN 80-88727-42-1. Toto je na strane 461

k objemu a rizikovosti svojich aktív.¹³ Podrobnejšie sa tejto problematike budeme venovať v nasledujúcich kapitolách.

Vymáhanie nesplácaných pohľadávok

V každej banke sa napriek všetkým opatreniam ktoré zmierňujú úverové riziko objavujú problémy s poskytnutými úvermi. Problémový úver je „úver, pri ktorom klient nie je schopný jednať v súlade s dohodnutými podmienkami v zmluve, alebo kde banke hrozí možnosť vzniku čiastočnej alebo úplnej straty“.¹⁴ Problémové úvery delíme do dvoch kategórii. Do prvej kategórie spadajú úvery, pri ktorých sa objavilo porušenie zmluvných podmienok (splátky istiny a úrokov sú oneskorené, alebo neprebiehajú vôbec, došlo k porušeniu záväzkov prijatých v zmluve a i). Druhou kategóriou sú úvery, pri ktorých ešte nedošlo k porušeniu zmluvných podmienok, ale je jasné, že klient má finančné ťažkosti, resp. problémy s likviditou (obmedzený pohyb na bežnom účte, subjekt vykazuje straty a i.).¹⁵

Vzniku problémových úverov sa snaží banka zabrániť sledovaním príznakov včasného varovania. Takéto sledovanie je založené spravidla na pravidelných zasadnutiach s klientom, doplnené o pravidelné preskúmanie finančných údajov klienta.

Pre prípad vzniku problémových úverov však banka musí mať vytvorenú stratégiu vymáhania úverov. Neexistuje žiadna štandardná stratégia, sú však určité postupy, ktoré sa dajú aplikovať pri vymáhaní akejkoľvek pohľadávky.

V momente ako sa zodpovednosť za problémový úver prenesie na útvar vymáhania, je dôležité zhodnotiť dôsledky finančnej situácie klienta na návratnosť úveru. Dôležité je zhodnotiť pravdepodobnosť vzniku straty a stanoviť presný termín pre vyriešenie celej záležitosti. Vymáhanie pohľadávky banky môže prebiehať v rámci konkurzného konania, alebo mimo neho. Ak nastane konkurzné konanie, správca konkurznej podstaty ako zástupca podniku je zodpovedný za speňaženie majetku podniku a vyúčtovanie výťažku veriteľom podľa zákona. Ak nastane druhá z týchto podmienok, dôjde k reštrukturalizácii podniku, tým pádom k reštrukturalizácii pohľadávok banky. Ak nie je možné pohľadávku vymôcť, banka

¹³ KLIMIKOVÁ, M. a kol.: Bankový manažment a marketing I. Bratislava: Vydavateľstvo Iris, 2012, s. 66. ISBN 987-80-89238-63-7

¹⁴ PriceWaterhouseCoopers, 1994. *Úvod do řízení úvěrového rizika*, Praha : Management Press 1994. s. 209. ISBN 80-85603-49-7

¹⁵ BESSIS, J. 2002. *Risk Management in Banking*. Hoboken, N.J.: Wiley, 2002, s. 81. ISBN 978-0-471-89336-3.

odpíše pohľadávku z úveru. Jej odpísaním sa rozpustia vytvorené opravné položky a rezervy ku tejto pohľadávke a pohľadávka nie je ďalej vykazovaná v majetku banky.¹⁶

Spracovanie a poskytovanie informácií o kreditnom riziku pre potreby riadenia a rozhodovania

Pre účely riadenia rizík sa v banke vytvára informačný systém. Charakter tohto informačného systému banky zodpovedá rozsahu a zložitosti činnosti banky. Umožňuje:

- 1) na rôznej úrovni zber informácií (o riziku, meranie jednotlivých rizík alebo skupín rizík, porovnávanie dosiahnutých hodnôt mier rizika s limitmi, preverovanie súladu reálneho vývoja miery rizika s očakávanými hodnotami),
- 2) správne oceňovanie pozícií,
- 3) zabezpečovanie primeraných informačných tokov súvisiacich s riadením rizika pre zodpovedných zamestnancov banky.¹⁷

Pokračovanie.

¹⁶ PriceWaterhouseCoopers, 1994. *Úvod do řízení úvěrového rizika*, Praha : Management Press 1994. s. 37. ISBN 80-85603-49-7

¹⁷ Opatrenie NBS č.13/2010 § 8, ods. (1)